

ОИЛА МУСТАҲКАМЛИГИДА ЭР-ХОТИН ҚАДРИЯТЛАРИ РОЛИ

Исаева Муштарий Алишер қизи

Ўзбекистон халқаро ислом академияси Дин психологияси ва педагогика кафедраси ўқитувчиси

Аннотация. Мақолада оилавий муносабатлар мустаҳкамлигига эр-хотин қадриятлари мослиги таъсири масаласи кўриб чиқилган. Оилавий қадриятлар бўйича эр-хотиннинг қутилма ва интилишлари кўрсаткичлари психологик методика ёрдамида аниқланган. Эр-хотинларнинг оилавий қадриятлари ўртасидаги корреляцион муносабатлар келтирилиб, олинган натижалар таҳлил этилган.

Калит сўзлар: шахс, оила, оилавий муносабатлар, оила мустаҳкамлиги, оилавий қадриятлар, ролли қутилмалар ва интилишлар.

РОЛЬ СУПРУЖЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ В СТАБИЛЬНОСТИ СЕМЬИ

Исаева Муштари Алишера қизи

*преподаватель кафедры Психология религии и педагогика
Международная исламская академия Узбекистана*

Аннотация. В статье рассматривается влияние совместимости супружеских ценностей на стабильность семейных отношений. С помощью психологических методов определялись показатели ожиданий и стремлений супругов с точки зрения семейных ценностей. Представлены корреляционные связи между семейными ценностями пар и проанализированы полученные результаты.

Ключевые слова: личность, семья, семейные отношения, стабильность семьи, семейные ценности, ролевые ожидания и стремления.

THE ROLE OF COUPLE VALUES IN FAMILY STABILITY

Isaeva Mushtari Alisher kizi

*Teacher of the department of Psychology of religion and pedagogy
International Islamic Academy of Uzbekistan*

Abstract. The article examines the impact of the compatibility of the couple's values on the strength of family relationships. Indicators of expectations and aspirations of the couple in terms of family values were determined using psychological methods. Correlation relations between family values of couples are presented and the obtained results are analyzed.

Keywords: personality, family, family relationships, family strength, family values, role expectations and aspirations.

Хар бир жамиятдаги оила бузилиши ва шунга ўхшаш муаммоларнинг келиб чиқиши бир неча омилларга боғлиқ бўлади. Эр-хотин ўртасидаги муносабат қанчалик барқарор бўлса, оила ҳам шунчалик мустаҳкам бўлади. Эр-хотин муносабатлари шаклланишининг энг нозик ва ҳал қилувчи шакли бу - ёш оилаларда эр-хотин муносабатларининг ўзига хос ҳудудий, этник, жинсий, ёш ва индивидуал психологик хусусиятлари ҳисобланади. У ёки бу ёш оилага хос бўлган

эр-хотин муносабатлари бошқа бир эр-хотинга мос келмаслиги мумкин. Чунки ёш оилани юзага келтирган эр-хотинлар турли хил шахслараро муносабатлар тизими, турлича таомилга эга бўлган оилаларда тарбияланган. Албатта, ёш оила юзага келар экан, улар бир-бирларини севиб турмуш куришганми, қариндош уруғчилик, таниш-билишчилик, совчилик, ҳисоб туфайлими ёки стереотип бўйичами, қандай бўлишидан қатъий назар никоҳнинг илк кунларида уларнинг бир-бирларига нисбатан бўлган ўзаро муносабатларида, эр-хотин ўртасидаги шахслараро муносабатларда эмоционал кўтаринкилик, ҳиссий ранг-баранглик даражаси юқори бўлади. Бир-бирларини маълум бир муддат севишиб оила қурган жупларда бундай эмоционал кўтаринкилик даражаси ниҳоятда юқори бўлади. Уларнинг бир-бирларига, ўз никоҳларига, ўзларининг бўлажак оилавий ҳаётлари ҳақидаги ният, орзу, умидлари эзгу, ижобий бўлади. Чунки ҳеч ким ва ҳеч қачон эртага бўлажак турмуш ўртоғим, янги оиламнинг янги аъзолари билан низо-жанжалга бораман, улар билан уришаман ва охир-оқибатда оилам бузилиб, ажрашиб кетаман, деб оила қурмайди. Инсон оила қурар экан аҳил-иноқ яшаб, мурод мақсадга етишишни орзу қилади. Шунингдек, ёшлар оила куриш арафасида ва никоҳларининг дастлабки кунларида турмуш ўртоғи тимсолида, ўзининг шу орзу-истакларига, мурод-мақсадларига етишишда ёрдам берувчи, уни қўллаб-қувватловчи, уни ҳар сония, ҳар онда тушунувчи ўз табиатига яқин одамими тасаввур қилади ва унга имкон қадар шундай ижобий, илиқ муносабатда бўлишга ҳаракат қилади.

Оила мустаҳкамлигига салбий таъсир этувчи муаммоларни ҳал қилиш учун, аввало, мазкур омилларни аниқлаш, таҳлил этиш ва уларни бартараф қилиш чоралари ишлаб чиқилади. Шу тарзда аста-секин бош муаммонинг ҳам ечими топилади. Бунда, албатта, мазкур жамият аъзоларининг шарт-шароитлари ва хусусиятлари, турмуш тарзи ва бошқаларнинг таъсири бўлади. Шундай омиллардан яна бири шахсининг қадриятлари ҳисобланади. Зеро, шахс қадриятларининг бир-бирига мос келиши ўзаро тушуниш ва тушунилиш, ҳурмат каби туйғуларнинг пайдо бўлишига замин яратади.

Қадриятлар ижтимоий хусусиятларга эга бўлиб, кишиларнинг амалий фаолияти жараёнида шаклланади ва ривожланади. Қадриятлар кишиларнинг турли соҳаларидаги, аввало, ишлаб чиқариш, меҳнат соҳасидаги фаолияти учун фойда келтирадиган нарса ва ҳодисалар мажмуи билан боғлиқ равишда юзага келади. Сўнгра аста-секин субъект фаоллигининг орта бориши оқибатида нисбий мустақил соҳа тарзида амал қила бошлайди. Табиат ва жамият ҳодисалари инсон фаолияти натижасида қадрият сирасига киритилади. Инсоннинг манфаатлари, эҳтиёжларини қондира олмаган, орзу-истаклари, идеалларига мос келмайдиган табиат ва жамият ҳодисаларини қадрият деб баҳолаш ноўриндир. Қадриятлар ижтимоий хусусиятга эга бўлиб, кишиларнинг амалий фаолияти жараёнида пайдо бўлади ва ривожланади. Миллий маданият ва қадриятларнинг тикланиши, жамиятимиз тараққиёти ва инсон шахсининг, маданий, маънавий, ахлоқий ривожланиши, келажакда буюк давлат эгаси бўладиган комил инсонни тарбиялаш, вояга етказишда кенг истиқлол йўлини очиб беради.

Ҳар бир даврда оила ва унинг мустаҳкамлиги масаласи ўз аҳамиятини йўқотмаган, албатта. Чунки оила жамиятнинг асосий бўғини экан, унинг соғлом ва мустаҳкам бўлиши жамият барқарорлигида муҳим ўрин тутади. Биз тадқиқотимизда оила мустаҳкамлиги масаласани ўрганишга ҳаракат қилдик. Бунда эр-хотин қадриятлари ва уларнинг ўзаро мослиги масаласига алоҳида тўхталдик. Мазкур масалани ўрганиш учун 50 нафар оилада Н.В.Волкованин

“Оиладаги ролли кутилмалар ва интилишлар” сўровномасини ўтказиб, қуйидаги натижаларга эга бўлдик.

1-жадвал

Оилавий қадриятлар бўйича эрнинг кутилма ва интилишлари кўрсаткичлари

№	Қадриятлар	Эр	
		кутилма	интилиш
1.	Маиший-хўжалик юритиш	8,2	5,2
2.	Ота-она тарбиячилик функцияси	8,3	6,8
3.	Ижтимоий фаоллик	5,5	8,1
4.	Эмоционал-психотерапевтик	8,5	6
5.	Ташқи жозибadorлик	7,4	6,6

Олинган натижаларга кўра, эрнинг кутилмалари ичида юқори кўрсаткич эмоционал-психотерапевтик (8,5), ота-она тарбиячи (8,3) ва маиший-хўжалик юритиш (8,2) функцияларида қайд этилди. Бу орқали эр хотинидан мазкур фаолиятларни амалга оширишда фаол бўлишини хоҳлаши маълум бўлди. Энг паст натижа эса ижтимоий фаолликда (5,5) қайд этилди. Бу билан эр хотининг ижтимоий масалаларда, яъни касбий фаолиятни амалга оширишига унчалик хайрихоҳ эмаслиги маълум бўлди. Эрнинг қадриятлар бўйича интилиш даражасини кўрадиган бўлсак, юқори кўрсаткич ижтимоий фаолликда (8,1) акс этди. (1-жадвал)

2-жадвал

Оилавий қадриятлар бўйича хотиннинг кутилма ва интилишлари кўрсаткичлари

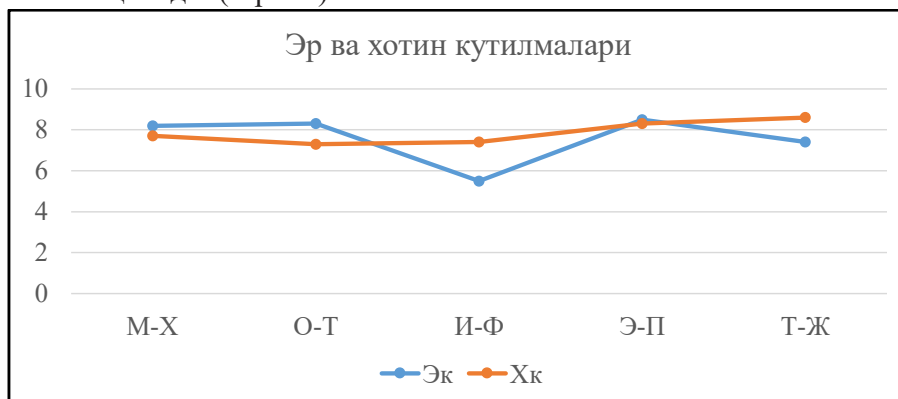
№	Қадриятлар	Хотин	
		кутилма	интилиш
1.	Маиший-хўжалик юритиш	7,7	8,3
2.	Ота-она тарбиячилик функцияси	7,3	8,4
3.	Ижтимоий фаоллик	7,4	7,2
4.	Эмоционал-психотерапевтик	8,3	7,7
5.	Ташқи жозибadorлик	8,6	8,7

Оилавий қадриятлар бўйича хотиннинг кутилма ва интилишлари кўрсаткичлари жадвалидан шуни кўришимиз мумкин-ки, аёл эрига ташқи жозибadorлик (8,6) ва эмоционал-психотерапевтик (8,3) жиҳатдан юқори талаблар қўяди. Ўзининг интилишлари эса ташқи жозибadorлик (8,7), ота-она тарбиячи (8,4) ва маиший-хўжалик юритиш (8,3) функцияларида юқори кўрсаткичлар қайд этилди. (2-жадвал)

Эр-хотинлар оилавий қадриятлари кутилмалари ва интилишларини ўзаро таққослаш учун қуйидаги диаграммаларни кўриб чиқамиз.

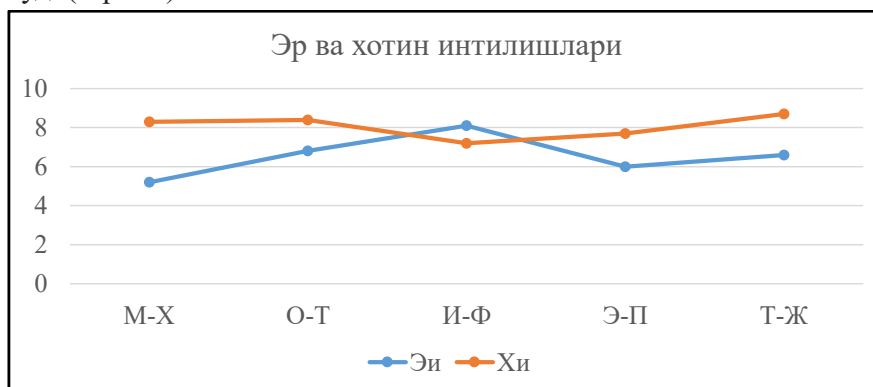
Келтирилган диаграмма орқали шуни кўришимиз мумкин-ки, эр-хотинлар кутилмалари асосан иккита соҳада, яъни эмоционал-психотерапевтик ва маиший-хўжалик юритишда бир-бирига тенг ёки жуда яқин кўрсаткичларни намоён этди. Бу билан улар оиланинг психологик муҳити барқарорлигини таъминлашни ҳамда кундалик турмуш юмушларини бажаришни бир-биридан бир хил даражада кутиши маълум бўлди. Орадаги катта фарқ ижтимоий фаоллик

шкаласида акс этди. Эр хотинидан у даражадаги юқори ижтимоий фаолликни кутмаслиги, аёл эса аксинча, эрининг ижтимоий фаолиятда фаол бўлишини кутиши аниқланди. (1-расм)

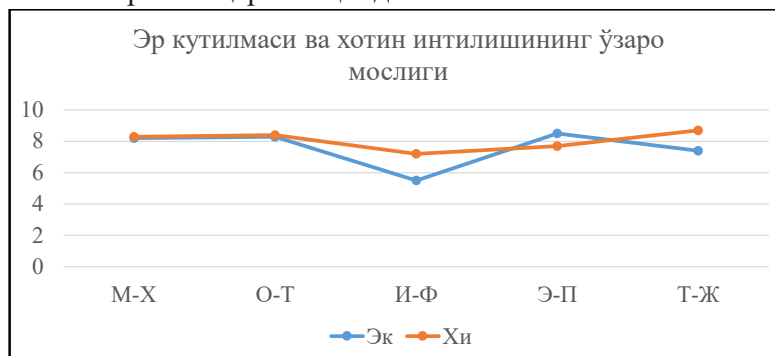
1-расм. Эр-хотин кутилмалари мослиги

Эр-хотинлар интилишлари ўртасидаги кўрсаткичлар таққосланганда, улар ўртасида деярли ўхшаш кўрсаткич аниқланмади. Фақат энг яқин кўрсаткич ижтимоий фаолликда қайд этилди. Бундан шунини хулоса қилиш мумкин-ки, эр-хотинлар оилавий ҳаёт фаолиятларида турлича хатти-ҳаракат қилишади ва бу ҳолат эса ўртада келишмовчилик келиб чиқиши учун сабаб бўлиш эҳтимоли мавжуд. (2-расм)

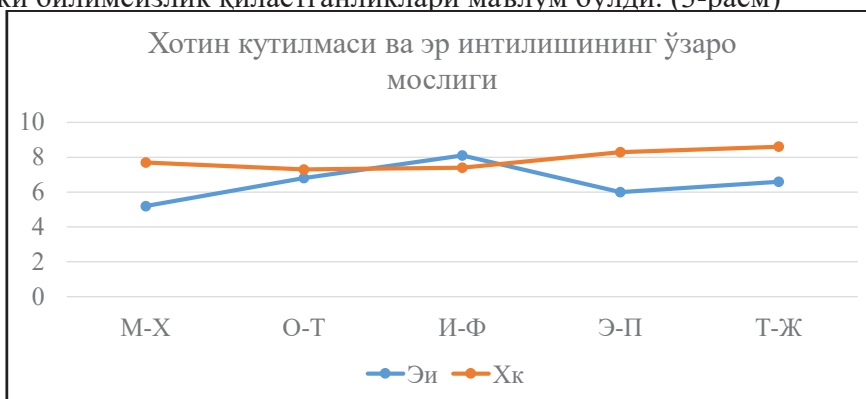
2-расм. Эр-хотин интилишлари мослиги

Оилавий ҳаётда юзага келадиган келишмовчиликлар эр-хотинларнинг қарашларидаги фарқлар туфайли содир бўлади. Шунинг учун эр-хотинлар оилавий қадриятларида кутиш ва интилишлари ўртасидаги ўхшаш ва фарқли жиҳатларни солиштиришга ҳаракат қилди.

3-расм. Эр кутилмаси ва хотин интилишининг ўзаро мослиги

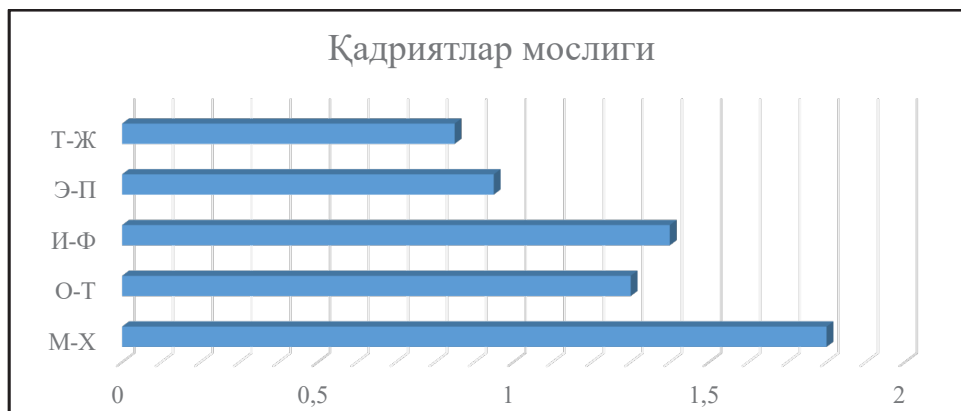
Биламизки, оилада эр кутган вазифаларни аёли ўз вақтида бажаришга интилиши турли арзимас низо ва келишмовчиликларни олидини олишга ёрдам беради. Ўтказган методикамиз натижалари орқали ҳозирги пайтда эрлар кутилмаси ва хотинлар интилиши куйидаги фаолиятларда ўзаро мувофиқ келганлигини аниқладик. Яъни бунда ота-она тарбиячилик функцияси ва маиший-хўжалик юритишда аёллар эрлари кутганларидек ҳаракат қилаётганликлари қайд этилди. Аммо эмоционал-психотерапевтик функцияда натижа қониқарли бўлмади. Бу орқали ҳозирги пайтда аёллар эрлари кутганидек етарли даражада оиланинг психологик муҳитини бошқаришга ҳаракат қилмаётганликлари, эрининг кайфиятини кўтариш ва шунга яраша муомала-муносабат қилишда балки билимсизлик қилаётганликлари маълум бўлди. (3-расм)

4-расм. Хотин кутилмаси ва эр интилишининг ўзаро мослиги

Оилавий кадриятлар бўйича аёлнинг кутилмаси ва унга нисбатан эрнинг интилиши ўзаро солиштирилганда, фақат иккита соҳада, яъни ижтимоий-фаоллик ва ота-она тарбиячилик функциясида яқинлик кузатилди. Қолган вазиятларда эрнинг интилиши хотиннинг кутилмасига мос эмаслиги қайд этилди. Кундалик юмушларда, оиланинг “психотерапевтик” вазифасини бажаришда ҳамда ташқи кўринишга эътибор беришда эркаклар аёллари кутганчалик ҳаракат қилмаётганликлари маълум бўлди. Бу қарама-қаршиликлар эса оиладаги кичик келишмовчиликларга асос бўлиши табиий ҳол, албатта. (4-расм)

Ўтказилган методика натижалари ёрдамида эр-хотинлар оилавий кадриятларининг ўзаро мослигини куйидаги диаграмма орқали изохлашга ҳаракат қилдик.

5-расм. Эр-хотинлар оилавий кадриятлари мослиги

Эр-хотинлар оилавий кадриятлари ва уларнинг ўзаро бир-бирига мувофиқлиги никоҳнинг мустаҳкам бўлишига маълум даражада таъсир қилади. Шундай экан, мазкур масалани ўрганиш ҳам муҳим ҳисобланади. Ўтказилган методика натижалари орқали эр-хотин кадриятлари ўрганилиб, қайси кадриятлар улар учун муҳим аҳамиятга эга эканлиги аниқланди. Бунга кўра, эмоционал-психотерапевтик функция, ташқи жозибдорлик ҳамда ота-она тарбиячилик функциялари эр-хотинлар учун муҳим аҳамият касб этиши қайд этилди. Аммо маиший-хўжалик юритиш бўйича қолганларига нисбатан бироз юқори кўрсаткич билан эр-хотинлар ўртасида номувофиқлик акс этди.

Эр-хотинлар кадриятлари ўртасидаги ўзаро боғлиқликларни аниқлаш учун корреляцион муносабатлар таҳлил этилди.

Эр-хотинларнинг оилавий кадриятлари ўртасидаги корреляцион муносабатлар ўрганилганда, жинсий муносабат билан ташқи жозибдорлик ўртасида юқори даражадаги алоқа (0,68**) мавжудлиги аниқланди.

3-жадвал

Эр-хотинларнинг оилавий кадриятлари ўртасидаги корреляцион муносабатлар

	Жинсий муносабат	Эр-хотиннинг шахс сифатида мослиги	Маиший-хўжалик юритиш	Ота-она тарбиячилик функцияси	Ижтимоий фаоллик	Эмоционал-психотерапевтик функция	Ташқи жозибдорлик
Жинсий муносабат	1						
Эр-хотиннинг шахс сифатида мослиги	0,35*	1					
Маиший-хўжалик юритиш	0,10	0,51**	1				
Ота-она тарбиячилик функцияси	0,12	0,45*	0,15	1			
Ижтимоий фаоллик	0,21	0,61**	-0,35	0,28	1		
Эмоционал-психотерапевтик функция	0,46*	0,63**	-0,16	0,32*	0,31	1	
Ташқи жозибдорлик	0,68**	0,41*	-0,40	0,20	0,23	0,25	1

Изоҳ: * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$.

Мазкур корреляцион муносабатлар ичида эътибор қаратишимиз керак бўлган бирлик эр-хотиннинг шахс сифатида мослиги бўлиб, унинг кўрсаткичлари деярли барча қолган кадриятлар билан боғланишларга эга эканлиги, яъни эмоционал-психотерапевтик функция (0,63**), ижтимоий фаоллик (0,61**) ҳамда маиший-хўжалик (0,51**) ўртасида юқори кўрсаткичли боғлиқлик, ота-она тарбиячилик функцияси (0,45*), ташқи жозибдорлик (0,41*) ва жинсий муносабат (0,35*) ўртасида ўрта кўрсаткичли боғлиқлик қайд этилди.

Бундан шуни хулоса қилиш мумкин-ки, эр-хотин шахс сифатида мослиги, яъни қизиқишлар, эҳтиёжлар, кадриятлар ориентацияси, вақт ўтказиш усулларида умумийлик бўлиши уларнинг қолган кадриятларида ҳам боғланишларга олиб келиши мумкин. Демак, агар турмуш ўртоқларнинг шахсий сифатлари бир-бирига ўхшаш ёки яқин бўлса, улар ҳаётнинг бошқа жабҳаларида ҳам осонлик билан тил топишишлари ёки бир-бирига нисбатан юқори толерантликни намоён

этишлари эҳтимоли юқори бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное консультирование / Ю.Е. Алешина. - М.: Речь, 2010. - 172 с.

Андреева Т.А. Семейная психология. - М., 2004. - 242 с.

Арцимович Я.А. Современная семья / Я.А. Арцимович. - М.: Владос, 2008. - 178 с.

Васильева Э.К. Семья и ее функции / Э.К. Васильева. - М.: Статистика, 2008. - 180 с.

Витек К. Проблемы супружеского благополучия / К. Витек. - М.: Прогресс, 2008. - 138 с.

Владин В., Капустин Д. Гармония семейных отношений. Москва, 1987. - 211 с.

Волкова А.Н. Диагностика супружеских отношений / А.Н. Волкова // Вопросы психологии. – 2009, №5. С.20-21.

Карabanова О.А. Психология семейных отношений и семейного консультирования: Учеб. Пособие. М.: Гардарики, 2005. – 320 с.

Навайтис Г. Семья в психологической консультации / Г. Навайтис. - Воронеж: Модек, 2009. - 224 с.

Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений / Н.Н. Обозов. - СПб.: Питер, 2008. - 256 с.

Шнейдер Л.Б. Основы семейной психологии. - М.: Изд-во Моск. психол-соц.ин-та, 2003. - 341 с.

Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи. Санкт-Петербург: Питер, 2002. - 655 с.

Allport G. The Person in psychology. Boston: Beacon, 1968, pp. 376-409. (Ruse d.: Olport Gordon V. Lichnost' v psikhologii. Moscow, "KSP+" Publ., St.Petersburg "Tuventa" Publ., 1998. 375 p.)

Isayeva, M. A. (2014). Religious and psychological aspects of family functions. The Way of Science, 90.

Исаева, М. А., & Эшонхўжаева, В. Ж. (2021). Оилавий муносабатларни ўрганувчи психологик методикалар таҳлили. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(Special Issue 2), 109-115.

Абдусаматова, Ш. С., & Султанкулова, Г. Ф. (2022). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ТРЕНИНГА ОБРАЗНОЙ САМОРЕГУЛЯЦИИ. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(1), 364-368.

Исаева, М. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ КАДРОВОЙ СЛУЖБЫ НА ПРЕДПРИЯТИИ. Международный научно-практический электронный журнал «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА». Выпуск № 36 (том 1)(май, 2022). Дата выхода в свет: 01.06. 2022., 226.

Мухиддинова У.А. Шахсада копинг-хулқни шакллантирувчи ижтимоий-психологик омиллар таҳлили. ЎЗМУ хабарлари // Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети илмий журнали. – Тошкент, 2022, [1/8]. ISSN 2181-7324. Б.110-112.

Мухиддинова У., Кубаев М. Coping strategies of adolscents with deviant behaviour. Вестник интегративной психологии // Журнал для психологов. Вып. 25 / Под ред. В.В.Козлова, Ш.Р.Баратова, М.Н.Усмановой. – Бухара -Ярославль: МАПН, 2022. – С.134-137.

Исаева М., Мухиддинова У. The influence of the family on the formation of protective mechanisms and coping-strategies. Вестник интегративной психологии // Журнал для психологов. Вып. 25 / Под ред. В.В.Козлова, Ш.Р.Баратова, М.Н.Усмановой. – Бухара -Ярославль: МАПН, 2022. – С.97-102.